

Dinosaurus archeopteryx

Jak dopadl slavný prapták

Od objevu učebnicového praptáka archeopteryxe letos uplynulo rovných 150 let. A právě letos vědci potvrdili, že archeopteryx nebyl žádný pták, ale mrňavý dinosaurus.

Pro paleontology byl archeopteryx dlouhá léta chybějícím článkem mezi ptáky a plazy

Čím je významné prastaré peří

Jen dva roky před objevem archeopteryxe vystoupil se svou známou evoluční teorií britský přírodovědec Charles Darwin. Tvrdil, že živé bytosti nebyly najednou stvořeny (jak se do té doby obecně věřilo), ale že se vyvíjely do dnešní podoby nesmírně dlouhou dobu.

Přitom se jedna skupina velmi pomalu vyvíjela v jinou. Například z některých ryb vznikli obojživelníci, z těch potom plazi a z nich dále savci a ptáci. Archeopteryx, popsaný v roce 1861, se stal jednou z nejslavnějších ukázek pravdivosti této myšlenky. Po dlouhou dobu byl označován za **přechodnou formu mezi plazy a ptáky, jakýsi dokonalý „chybějící článek“**. Po plazích předcích zdědil zubaté čelisti, drápy na předních končetinách a dlouhý ocas, který dnešní opeřenci již nemají. Naopak celkový vzhled těla, opeření a dobře vyvinutá křídla už byly znaky ptáků. Archeopteryx byl tedy považován za praptáka.

Velmi zvláštní holub

Jak ale vypadal archeopteryx zaživa? Velikostí by nás určitě neohromil. Při délce maximálně 40–50 cm a hmotnosti lehce pod kilogram byl asi stejně velký jako dnešní holub. Zřejmě byl všežravcem, ale s převahou masité stravy. Čelistmi plnými ostrých zoubků mohl lovit hmyz a drobné obratlovce a snad si při lovu pomáhal i svými křídly. Vědci se dosud neshodli v otázce, zda dokázal aktivně létat nebo se spíše jen snášel z vyvýšených míst klouzavým letem k zemi. Jeho obrysová pera jsou však dobře vyvinutá a poměrně efektivní let by zřejmě umožňovala.

Pták nebo dinosaurus?

Už od 70. let minulého století vědci nepochybuji o tom, že všichni dnešní ptáci vznikli v období druhohor z malých masožravých dinosaurů (tzv. teropodů). Jak ukázaly nálezy z posledního desetiletí v Číně, mnoho z nich bylo opeřených. To znamená, že ptáci svůj typický pokryv těla „nevynalezli“, ale jenom zdědili po dinosaurech.

Otázkou však je, jaké místo ve vývoji ptáků zastával právě archeopteryx. Byl opravdu nejstarším známým ptákem? A nebyl dokonce i on sám ještě dinosaurem? Na tuto otázku se neodpovídá lehce, protože záleží na tom, jak přesně si pojem pták nebo dinosaurus vysvětlujeme. Pravým ptákem archeopteryx ještě určitě nebyl, a podle největších výzkumů bychom jej měli pokládat za dinosaura.

Archaeopteryx lithographica

- **Rok vědeckého popisu:** 1861
- **Místo objevu:** Bavorsko, Německo (zejména okolí města Solnhofen)
- **Geologické stáří:** svrchní jura, asi před 151–148 miliony let
- **Velikost:** délka do 50 cm, hmotnost 0,8 až 1 kg

0,8 až 1 kg

→ **Význam:**

první objevený „prapták“ (resp. opeřený dinosaurus), který posloužil jako významná ukázka přechodné evoluční formy

Ce lým jménem se náš oslavenec jmenuje *Archaeopteryx lithographica*, což se dá přeložit jako „prastaré litografické pero“. Důvodem je fakt, že jeho zkameněliny byly objeveny ve vápencových deskách, používaných tehdy (kolem roku 1860) k tiskářskému účelům. Litografie byla rozšířenou metodou tisku, která se praktikovala i přímo v místě objevu archeopteryxe – v bavorských obcích Solnhofen a Eichstätt. Před 150 miliony lety bychom tu našli **tropickou oblast plnou lagun, která hraničila s pobřežím mělkého moře**. Praptáci, ptakoještěři, dinosaury a množství dalších tvorů obývalo toto prostředí v období nazývaném svrchní jura. Archeopteryx, kterému dnes paleontologové žertovně přezdívají „Archie“ (čti Árci), z nich byl nejvýznamnější.

Archeopteryx zahynul ve vodě a jeho tělo zapadlo do jemného bahna, kde zkamenělo

Archeopteryx zahynul ve vodě a jeho tělo zapadlo do jemného bahna, kde zkamenělo

Archeopteryx zahynul ve vodě a jeho tělo zapadlo do jemného bahna, kde zkamenělo

Zkamenělé pero archeopteryxe. Jeho zkoumáním se letos podařilo určit, že „prapták“ byl alespoň částečně černě zbarvený